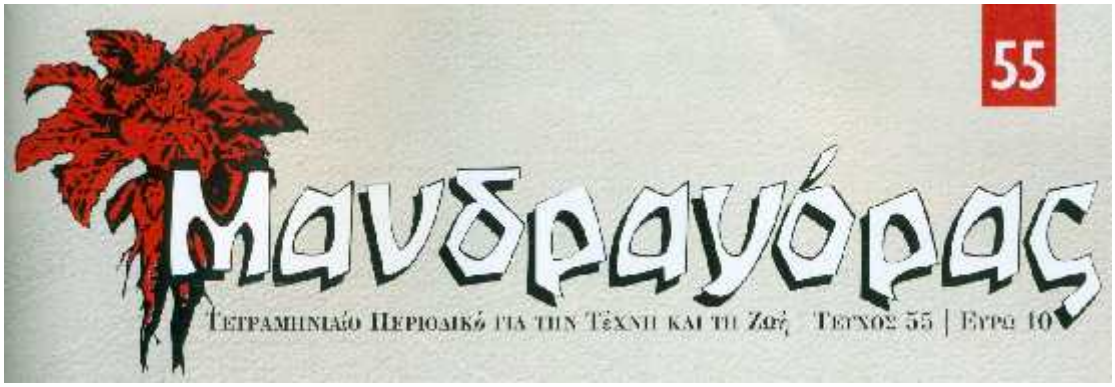

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Γιώργος Αναγνώστου, Γιάννης Σ. Βιτσαράς, Χάρης Γερουνιώτης, Μαρία Γεωργιάδου, Ελένη Χρ. Γούλα, Νίκος Δάλλας, Δημήτρης Δεπουντης, Αλεξάνδρα Επίθετη, Κώστας Ζαχαράκης, Κατερίνα Ζησάκη, Αλέξανδρος Ίσαρης, Ηρακλής Εμμ. Καλλέργης, Σάββας Καράμπελας, Ελένη Κοροσαββίδου, Τούλα Καρώκη, Δημήτρης Ι. Κατσαγάνης, Αχιλλέας Κατσαρός, Τίνα Κατσαρή, Νίκος Α. Κατσικάνης, Ντάρια Κοσκόρου, Χλόη Κουτσουμπέλη, Στέθης Κουτσούνης, Κώστας Κρεμμύδας, Βασίλης Λαδάς, Μαρία Λάτσαρη, Μαρία Μαυροειδή, Χάρης Μελίτας, Μιχάλης Γ. Μερακλής, Αθηνά Στυλιανή Μίχου, Αλεξάνδρα Μπακονίκα, Εριέττη Μπόρνιν, Αντώνης Μπουντούρης, Σπύρος Μπρίκος, Χαρίλαος Νικολαΐδης, Παλαιολογίνα Ιωσηφίνα, Κατερίνα Παναγιωτοπούλου, Νίκος Παναγόπουλος, Αντώνης Θ. Παπαδόπουλος, Αντωνία Πευλάκου, Θεοδόσης Πυλαρινός, Αλεξάνδρα Σάνδη, Δημήτρης Σανταμούρης, Ξένη Σκαρτσή, Σωκράτης Λ. Σκαρτσής, Σταύρος Σταμπόγλης, Ευάγγελος Ι. Τζάνος, Αθηνά Τιτάκη, Βιβή Τουρόγιαννη, Παντελής Τσέβελος, Ηλίας Τσιμπιδέρος, Γιώργος Τσιρώνης, Γιάννης Τυροβολάς, Χρήστος Χαρτοματσίδης, Δήμος Χλωπισιούδης, Μάγδα Χριστοπούλου, Έλενα Ψαρρέα

ΒΙΒΛΙΟ ...κριτική ...παρουσιάσεις

Λήδα Παναγιωτοπούλου
Τα τραπέζια που μιλούν
Ζωγραφική Νίκου Οικονομίδη.
Εκδόσεις Τέχνης Οίστρος. 2016, σελ. 104

Ο Πλούταρχος, γνωστός Έλληνας ιστορικός, βιογράφος και δοκιμιογράφος του Ιου μ.Χ. αιώνα, διέσωσε στα *Ηθικά* του μια φράση του λυρικού ποιητή Σιμωνίδη του Κείου (556-468 π.Χ.), η οποία αποτελεί την πρώτη ρητή συσχέτιση λογοτεχνίας και ζωγραφικής. Γράφει, λοιπόν, ο Πλούταρχος ότι ο Σιμωνίδης ο Κείος «την μεν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπώσαν προσαγορεύει, την δε ποίησιν ζωγραφίαν λαλούσαν». Όπερ σημαίνει ότι η ζωγραφική είναι ποίηση που σωπαίνει, ενώ η ποίηση ζωγραφική που μιλάει. Στον ίδιο αιώνα με τον Πλούταρχο, ο Λατίνος ποιητής Οράτιος, στο έργο του Ars Poetica, καταθέτει τη γνωστή αναλογία τους: «Ut Pictura poesis» –η ποίηση, δηλαδή, είναι όπως η

ζωγραφική. Τα *Τραπέζια που μιλούν* της Λήδας Παναγιωτοπούλου με ζωγραφική Νίκου Οικονομίδη πιστοποιούν με τον καλύτερο τρόπο τη σχέση ζωγραφικής και ποίησης, καθώς και τις ορατές και αόρατες ωσμώσεις των δύο τεχνών.

Η ζωγραφική του Οικονομίδη είναι διακριτή. Οι κυβιστικές και τικασικές επιρροές, η εμμονή σε συγκεκριμένα χρώματα και πιο πολύ στο μπλε, η ανάδειξη μιας εσωτερικότητας που αποτυπώνεται όχι μόνο στα πρόσωπα που ζωγραφίζει αλλά και στα πράγματα, στις νεκρές φύσεις του, είναι χαρακτηριστικά που παρατηρούνται σε ολόκληρο σχεδόν το έργο του. Εκτός των άλλων, ο ζωγράφος έχει δείξει στην πορεία του μια ιδιαίτερη σχέση με τα τραπέζια. Θυμίζω ότι το 2008 είχε πραγματοποιήσει στην Γκαλερί Περί Τεχνών, ατομική έκθεση ζωγραφικής με τον τίτλο *Επτραπέζιο* και θέμα τα τραπέζια. Είναι γνωστή επίσης η σχέση του αλλά και η αγάπη του για την ποίηση, καρπός της οποίας είναι το λεύκωμά του *Στίχοι στο καβαλέτο*, ένας δημιουργικός διάλογος με 9 νεοέλληνες ποιητές.

Η Λήδα Παναγιωτοπούλου, από την άλλη, είναι μια συγγραφέας ολιγογράφος και χαμηλών τόνων, μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας. Εργάζεται συστηματικά και με πολλή αγάπη για τις λέξεις, καρπός δε αυτής της αγάπης είναι μέχρι τώρα δύο παιδικά βιβλία, ένα βιβλίο στο οποίο καταδεικνύεται η αρμονική συμβίωση ανθρώπου και σκύλου, και το υπό παρουσίαση βιβλίο. Παράλληλα με τις λέξεις η Παναγιωτοπούλου αγαπά και τα χρώματα· δεν είναι τυχαίο που από το 2010 διευθύνει την Αίθουσα Τέχνης Χρυσόθεμις στο Χαλάνδρι.

Η εμμονή και των δύο δημιουργών στα τραπέζια δεν είναι τυχαία. Η σημειολογία του τραπεζιού έχει τις ρίζες της πολύ βαθιά μέσα στο χρόνο. Τι κάνει ένα τραπέζι; Πολλά. Από το να κρατά συντροφιά σε έναν μοναχικό τύπο μέχρι να δέχεται στην πλάτη του τον άνθρωπο που είναι έτοιμος να κατεβεί στην οριστική κατοικία του, να περάσει στο επέκεινα. Ακόμη, σ' ένα τραπέζι ικανοποιούμε βασικές βιολογικές, κοινωνικές και προσωπικές ανάγκες: τρώμε, συνομιλούμε, μαλώνουμε, αγαπιόμαστε, δημιουργούμε, γράφουμε ή ζωγραφίζουμε. Γύρω από ένα τραπέζι γίνονται διαπραγματεύσεις για σημαντικότατα προσωπικά ή κοινωνικοπολιτικά θέματα, κάποτε παίζονται περιουσίες ή αποφασίζονται χωρισμοί, και πολλά άλλα.

Το υπό παρουσίαση βιβλίο της Λήδας Παναγιωτοπούλου με τον πολύσημο τίτλο *Τα Τραπέζια που μιλούν* δεν είναι μια τυπική ποιητική συλλογή. Και όχι μόνο, βέβαια, επειδή στα βιβλίο περιέχονται εκτός από ποιήματα και τρία διηγήματα. Αλλά επειδή τα κείμενα του βιβλίου αποτελούν «συνομιλία» με μιαν άλλη τέχνη, την επανοδημιουργία μιας τέχνης με διαφορετικό υλικό. Έτσι παρατηρούμε πώς το χρώματα κυοφορήθηκαν στο βλέμμα και την ψυχή της συγγραφέως και γεννήθηκαν λέξεις. Στα *Τραπέζια που μιλούν*, λοιπόν, η Λήδα Παναγιωτοπούλου δοκιμάζει επιτυχώς κάτι καινούργιο. Διάλεξε ζωγραφικούς πίνακες του Οικονομίδη, με κοινό θεματικό πυρήνα οι περισσότεροι το τραπέζι, για να στοχαστεί, να εξορύξει κρυφά πλην πολύτιμα μέταλλα από το υποσυνείδητό της, να αρμόσει τις λέξεις με τα χρώματα και να δημιουργήσει ένα σύμπαν σε αγαστή επικοινωνία με τη ζωγραφική του Οικονομίδη. Είναι μάλιστα τόσο φυσική και αμφίδρομη η επικοινωνία, που δεν θα αποτελούσε καθόλου έκπληξη αν κάποιος σκεφτόταν ότι δεν είναι τα χρώματα που γέννησαν τις λέξεις, αλλά τα ποιήματα της Παναγιωτοπούλου τους πίνακες του Οικονομίδη.

Αξίζει να επισημάνω ένα απόσπασμα από το εισαγωγικό κείμενο του βιβλίου, με τον τίτλο «Λέξεις και εικόνες», όπου η Παναγιωτοπούλου επιχειρεί να ξεκαθαρίσει τα πράγματα. Γράφει: «Η «συνομιλία» ξεκίνησε εδώ και χρόνια./ Ο πίνακας στεκόταν μπροστά μου, το βλέμμα μου ταξίδευε/ μέσα του. Ανακάλυπτε ιστορίες, το χέρι μου τις κατέγραφε./ Πανδαισία χρωμάτων, μορφές, τοπία και τραπέζια –κάποιες/ φορές– μοναχικά. Πόσα δεν μου έλεγαν, δεν υπαινίσσονταν./ Κάθε τραπέζι με «πίεζε» να πω την ιστορία του./ Τους πόνους του, τις χαρές του, ό,τι είχε ζήσει./ [...]».

Λέξεις και εικόνες λοιπόν. Ας θυμηθούμε τη φράση του Valéry: «Η ποίηση δε γίνεται με ιδέες αλλά με λέξεις». Και με εικόνες θα πρόσθετα. Αλλά, πάλι με λέξεις, αν αποδεχτούμε το λεγόμενον: μια εικόνα ίσον χίλιες λέξεις. Αυτές τις κρυμμένες λέξεις στους πίνακες του Οικονομίδη επιχειρεί να ανιχνεύσει η Παναγιωτοπούλου, κάνοντας προβολή του εγώ της στις χρωματικές αλληλουχίες των πινάκων.

Ωστόσο, τα ποιήματα του παρόντος τόμου της Παναγιωτοπούλου, τόσο τα ποιητικά όσα και τα πεζογραφικά, δε συνιστούν λεκτικές αναπαραστάσεις των αντίστοιχων ζωγραφικών του Οικονομίδη. Τα έργα του Οικανομίδη δεν είναι παρά αφορμές για να ξετυλίξει η συγγραφέας μας μια δική της οπτική για τα πράγματα, με έναν τρόπο ρεαλιστικά, στέρεο και ώριμο. Η Λήδα Παναγιωτοπούλου δεν είναι απλώς ένας ξεναγός στη ζωγραφική του Οικονομίδη. Με αφορμή τους πίνακες του ζωγράφου, δημιουργεί εντελώς δικά της έργα, αυτόνομα και αυτοδύναμα. Όσο λοιπόν κι αν ενίστε «περιγράφεται» ένας πίνακας, υπάρχει πάντα ένα στρώμα λανθάνον στη γραφή της Παναγιωτοπούλου, που καλεί τον αναγνώστη να το διερευνήσει.

Το τρίπτυχο πάνω στο οποίο στηρίζεται η γραφή της Παναγιωτοπούλου είναι: απουσία-σιωπή-εγκατάλειψη. Το βιβλίο θα μπορούσε να είναι ένας ύμνος ή μια ελεγεία στην απουσία. Όπως και στους πίνακες του Οικονομίδη, έτσι και στα κείμενα της Παναγιωτοπούλου θριαμβεύει το άδειο. Το σκηνικό στήνεται με ίχνη ανθρώπων, οι οποίοι όμως απουσιάζουν. Προσέξτε, δεν απουσιάζει η ζωή αλλά

ο άνθρωπος. Τα πράγματα, ακόμη και κάποια ζώα, όπως ένα χρυσόψαρο ή ένα σκυλί, είναι παρόντα ακριβώς για να τονίζουν την απουσία του ανθρώπου, του έρωτα, της επικοινωνίας: «Το ακύμαντο μπλε εκεί·/ Το άδειο τραπέζι εκεί·/ Η άδεια καρέκλα εκεί./ Ένα χρυσόψαρο παίζει στο νερό./ Το πανάκι κάπου στο βάθος/ μας προσκαλεί από μακριά./ Για τα ταξίδια που δεν έγιναν ακόμη/ Για την ελπίδα που περιμένει σιωπηλή/ Για την ανθρώπινη απουσία που επιμένει.»

Η σιωπή, άλλοτε εύγλωττη κι άλλοτε μυστηριακή, είναι επίσης παρούσα στα ποιήματα της Παναγιωτοπούλου. Τι είναι όμως η σιωπή; Λόγος που δεν αρθρώνεται, όπως ακριβώς το χρώμα. Γράφει η Παναγιωτοπούλου: «Μεταμεσονύκτιο τοπίο./ Το μπλε εναλλάσσεται./ Μπλε σιωπής. Γκρι μελαγχολικό./ Σιωπή, πολλή σιωπή.»

Από την άλλη, η εγκατάλειψη, εσωτερική και εξωτερική, δημιουργεί θλίψη και μελαγχολία. Το τοπίο είναι πικρό, έρημο. Ένα κενό κυριαρχεί, πρωταγωνιστεί θα έλεγα στο θέατρο ενός παράλογου και αποξενωμένου κόσμου. Έτσι, η μοναξιά επιτείνεται και ο φιλοσοφικός στοχασμός ανασκαλεύει υπαρξιακές ανασφάλειες και την πικρία του ατελείωτου, μιας ζωής που δεν ολοκληρώνεται ποτέ: «Τελικά τι συμβαίνει;/ Τι βλέπει το θολό βλέμμα;/ Τη ζωή που έμεινε γιαπί/ σαν άδεια κτίσματα δίχως ανθρώπους;/ Το τραπέζι με τις αναμνήσεις του;»

Το μπλε κυριαρχεί και στις εικόνες και στις λέξεις. Είναι ένα χρώμα που σηματοδοτεί τη σιωπή μπροστά στην απεραντοσύνη του κόσμου, ένα χρώμα που οδηγεί, όταν γίνεται βαθύ, στο μαύρο του θανάτου. Ο θάνατος δεν νοείται μόνον ως βιολογική διακοπή αλλά και ως φθορά ή ως έλλειψη διάθεσης για ζωή.

Η γλώσσα της Παναγιωτοπούλου είναι λιτή και απέριττη, μακριά από λεκτικές εκζητήσεις και εντυπωσιασμούς. Το επίθετο απουσιάζει, κυριαρχούν το ρήμα και το ουσιαστικό, έτσι ώστε να προβάλλεται το καίριο μόνο και το ουσιώδες.

Η λειτουργία των συνειρμών είναι βασικό εργαλείο τόσο στην ποίηση της Παναγιωτοπούλου όσο και στη ζωγραφική του Οικονομίδη. Πριν τελειώσω θα ήθελα να σταθώ σε ένα εύγλωττο και συγκινητικό ποίημα, όπου φαίνεται η σχέση ενός τραπεζιού που παλιώνει με έναν άνθρωπο που γερνάει. Οι ευτυχισμένες αναμνήσεις, η παιδική ηλικία, οι χαρές της νιότης σε αντίστιξη με τη θλίψη, τη μελαγχολία, την εγκατάλειψη και τη λανθάνουσα αγωνία, λίγο πριν το τέλος: «Ένα τραπέζι λευκό, στρογγυλό./ Σε στάση αναμονής./ Είχε μια άλλη ζωή κάποτε./ Ζούσε σε μια βεράντα μπροστά στη θάλασσα./ Αγνάντευε αλημερίς το μπλε./ Είχε ανθρώπους κοντά του/ συνομιλούσαν γύρω του/ εκμυστηρεύονταν πολλά.// Τώρα είναι μόνο·/ κάποια πλακάκια το συντροφεύουν./ Πού οι όμορφες μέρες οι παλιές;/ Οι φωνές των παιδιών;/ Τα χέρια τα φιλόξενα που το φρόντιζαν/ το γέμιζαν φρούτα, καρπούς;// Τώρα μόνο με τα πλακάκια μπορεί να μιλήσει./ Μα δυσκολεύεται· του φαίνονται πολύ τετράγωνα.»

Εν κατακλείδι, τα *Τραπέζια που μιλούν* της Λήδας Παναγιωτοπούλου με ζωγραφική Νίκου Οικονομίδη, είναι τραπέζια φτιαγμένα με ευαισθησία και αγάπη, τραπέζια με γερά υλικά, γι' αυτό και θα αντέξουν στον χρόνο, τραπέζια εντέλει αισιόδοξα, διότι ένα τέλος *υπονοεί* πολλάκις μια καινούργια αρχή, τραπέζια που με τις μπλε τους λέξεις αποτελούν ένα *σταθερό σημείο στον ορίζοντα της γαλήνης*, τραπέζια που στέκουν δίπλα μας ως *ανοιξιάτικη απαντοχή*, με βιβλία πάνω τους, *αρωγούς στη μοναξιά*, τραπέζια που μας προ(σ)καλούν να καθίσουμε γύρω τους και να πληρώσουμε το κενό, ώστε να βρούμε την αισθαντική μας φύση και τη χαμένη αθωότητά μας.

Στάθης Κουτσούνης